

genitum, non duos Deos sed utrumque unum verum Deum esse crediderunt, et sicut acceperant ab Apostolis, credendam tradiderunt. Cf. Aug. in Ps. LIV. n. 22. At vero qui priorum Patrum non modo intelligentiam, quomodo unitas naturae cum distinctione personarum componenda sit, confusio-rem et non satis distinctam fuisse putant, sed eorum plerorumque omnium imperfectam intelligentiam in eo constituunt, quod non solum Filium *origine* ex Patre, et hoc sensu Patri subordinatum, sed secundum naturam Filium Patre inferiorem eique subordinatum existimaverint; isti inquam interpretes intelligentiam falsam et in se plane haereticam confundunt cum intelligentia non satis distincta et modo explicandi imperfecto. Circa totius autem religionis christianae substantiam, ut Tertullianus fidem Trinitatis appellat, et circa tesseram, qua hinc a gentilibus inde a Iudaeis Christianos distingui Patres aiunt (Nyss. or. catech. c. 3. T. II. p. 481; Basil. hom. 24. cont. Sabell. et Anom. n. 3. T. II. p. 191.), circa dogma nempe hoc praecipuum in Scripturis, Symbolis, initiandorum professione disserte expressum atque ideo semper et ubique sollicita praedicatione propositum et explicite omnibus credendum, tribuere Patribus plerisque usque ad IV^m fere saeculum falsam intelligentiam, omnino absurdum est, nec componi potest cum doctrina et genuina notione, quam de traditione catholica et traditionis custode ac organo Ecclesia profitetur. Vide Tract. de Trin. th. X.

THESIS IX.

De genuina doxologia Christi, qui est super omnia Deus benedictus in saecula Rom. IX. 5.

« In textu Rom. IX. 5. (« Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula ») certe falsa est ea intersecandi ratio, qua pars ultima a prioribus divellitur puncto interposito sive post verba « secundum carnem, » sive post altera « super omnia. » Ratio enim huius doxologiae ad Christum testibus omnibus Patribus fuit in Ecclesia semper extra controversiam. Affirmamus igitur, 1° ex Patribus quam plurimis hunc locum citantibus nullum esse, qui verba « super omnia Deus » etc. tamquam praedicationem Christi non acceperit; 2° non sine fraude Wetstenium, et post ipsum errorem ceptos Griesbachium et Scholziium appellare « ad multos Patres, » qui eam praedicationem non ad Christum sed ad Deum Patrem pertinere censuerint; 3° deceptum esse theologum catholicum, qui hisce annis affirmavit, « Patrum interpretationem in h. l. non esse constantem, nominatum vero Origenem, Athanasium, Basilium, Gregorium Nyss. ab interpretatione, qua incisum ultimum intelligitur de Christo, penitus discessisse. »

In thesi VI. praedicationem Christi « super omnia Dei benedicti in saecula » ex hoc loco Apostoli assumpsimus ut certam. Quia vero video, a Protestantibus effectum esse temerariis suis citationibus et appellationibus ad veteres scriptores, ut nunc adhuc viri docti et apprime catholici consensus PP. in interpretando Pauli testimonio negent vel in dubium vocent, atque ita argumentum evidens ad doctrinam apostolicam de divinitate Christi ex hoc textu demonstrandam viribus suis exuant; propter has causas operae pretium me facturum existimavi, si diligentia aliqua totam quaestionem hanc examinarem et tum illorum Patrum, qui ab adversariis citantur, tum aliorum multorum textus et contextus inspicerem. Hoc labore quid repererim, habes in thesi enuntiatum, quam hic appendicis instar attexere placuit. Probationes compendio circumscribam, quas hic velis nolis fere citationibus constare necesse est.

I. Inter Patres catholicos nullum hucusque reperi, qui huius loci Rom. IX. 5. meminerit, et verba eius postrema « qui est super omnia Deus » etc. de Christo dicta esse non assump-

serit tamquam extra controversiam positum. Immo inter veteres haereticos ipsos vix putem aliquem proferri posse, qui disserte negare ausus sit huius incisi relationem ad Christum; video enim etiam eos, qui Christum verum Deum negabant, non detorsione verborum ad personam Patris, quae via sicut nostris Rationalistis ita etiam illis veteribus fuisset expeditissima, sed aliqua perversione sensus sese extricare conatos esse. Unde Patres numquam insistent in probanda relatione ad Christum, quam habent ut concessam et per se evidentem, sed urgent verborum vim et significationem, ex qua argumentum existat ineluctabile, Christum esse cum Patre unum verum Deum. Patres qui hoc modo incisum ad Christum referunt, habes quindecim recensitos a Petavio de Trin. l. II. c. 9. n. 2, inter quos sunt vetustissimi Irenaeus (1), Tertullianus, Novatianus, Cyprianus; quinque deinde alii ex doctoribus gravissimis saeculi IV. Athanasius, Nyssenus, Marius Victorinus, Hilarius, Ambrosius, quos excipiunt Augustinus et quinque alii sequentium aetatum. His citatis a Petavio addantur Hippolytus contra Noet n. 6, et Noetus ipse sive Noetiani ib. n. 2.; Dionysius Alex. ep. cont. Paulum Samosat. resp. 6. Opp. ed. de Magistris p. 248; sex Episcopi scribentes ad Paulum Samosat. ante eius exaurationem (2) (inter Opp. Dionysii ed. cit. p. 282); Origenes in Rom. IX. 5. (T. IV. p. 612.); Methodius de Simeone et Anna n. 1. (Galland. Bibl. III. p. 805.); Basilius contr. Eunom. l. IV. n. 2; Caesarius Nazianzeni frater dialog. I. (vel alius auctor dialogorum, Galland. VI. p. 8.9.); Epiphani. haeres. 57. n. 9. T. I. p. 487; Chrysostom. in 1. Cor. VIII. 6. T. X. p. 172; de incomprehens. hom. 5. n. 2. T. L. p. 483. (ed. Maur. Paris.); Theodorus Mopsuest. in h. l. (Mai Spicileg. Rom. T. IV.); Theodoret. in h. l. et alibi;

(1) Falsum est ergo, quod scripsit Münscher, Tertullianum omnium primum fuisse, qui testimonium Apostoli ad Christum referri putaverit.

(2) De genuinitate huius epistolae sex episcoporum non una est eruditorum sententia; adhuc graviora moventur dubia adversus ep. Dionysii. Eruditus vindicias habes in praefatione Opp. Dionysii auctore Simone de Magistris. Ad praesentem nostrum scopum parum referret, etiamsi documentum utrumque esset paulo recentioris aetatis.

Theophilus Alex. ep. pasch. n. 6. (Galland. VII. p. 618.); Cyrillus Alex. contr. Iul. l. X. T. VI. p. 327-329; Nestorius Excerpt. ex quatern. 15° (Galland. VIII. p. 667.); Proclus de fide ad Arm. (ib. T. IX. p. 691.); auctor dialogor. de Trinit. dialogo IV. in fine (s. Maximus vel ut placuit Garnerio Theodoretus; exstant etiam inter Opp. spuria Athanasii); auctor qq. ex V. et N. T. (inter Opp. August. T. III. append. q. 91°); Fulgent. de Incarn. et grat. c. 2; Avitus Vienn. ep. 28 (Galland. X. p. 722); auctor libri de communi essentia n. 27 (inter Opp. Athanas.); scriptor disputationis cum Ario n. 20 (inter spuria Athanas.); Breviar. advers. haeres. c. 2. ed. Sirmondo; Oecumen. in h. l.; Damascenus in 1. Cor. VIII. 6. et alibi. Placet his addere versionem syriacam et arabicam (in Polyglottis), quae utraque ita verit, ut ultimum incisum non nisi ad Christum referri queat. Syriaca: « ex quibus apparuit Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia, cui laudes et benedictiones in saecula » (1). Arabica editionis Erpenii convenit plenissime cum syriaca; in altera vero editione, quae est in Polyglottis Parisiensibus et Londinensibus nomen *Deus benedictus* coniungitur tamquam praedicatum (2), quod esse non potest, si praefixo puncto sententia abrupta per se constituatur; tum enim nomen Deus iam non esset praedicatum sed subiectum.

Plures non adscribam; cui enim haec tanta consensio doctorum diversarum Ecclesiarum et aetatum inde a secundo saeculo satis non est, ei nihil satis erit ad persuadendam universalem sententiam, Apostoli locum citra controversiam intelligi oportere de Iesu Christo, qui praedicetur « super omnia Deus benedictus in saecula. »

II. Wetstenius homo ob suspicionem Socinianismi ab ipsis Protestantibus Basileensibus pulsus in exilium, Patrum testimonii conficere conatus est, dubium saltem esse, utrum

مَدِينَهُ لَمْ يَمَسَّ حَصَّةً وَأَبَدَهُ الْوَالِدُ بِدَلَاةٍ وَبَنُوهُ مُعَدَّبُونَ
 مَدِينَهُ لَمْ يَمَسَّ

والذين منهم المسيح... الذي على الكل العلى مباركا الى
 الابد

incisum, de quo sermo, ad Christum pertineat. Qui illud non ad Christum sed ad Deum Patrem retulerint, citat in sua editione N. T. Pseudo-Ignatium, Sabellianos (lege Noetianos) apud Hippolyt. c. 2, Epiphan. haeres. 57, Constit. apost. VI. 26, Eusebium cont. Marcellum, Eunomium apud Nyss. T. II. p. 63, Nyssenium advers. Apollinaristas, Basilium ep. 38, Iulianum Imper. apud Cyrill. I. 10. c. Iulian., Athanasium ad Constantium, Pseudo-Athanas. cont. Arium.

In hac nominum coacervatione primo statim intuitu apparet absurdum, quod ubi de textu agitur attestante divinitatem Iesu Christi, contra eum invocetur auctoritas Eunomii et Iuliani Apostatae; immo etiam Eusebius in tali quaestione testis esset suspectus. At his praetermissis stupenda est mendacissimi hominis audacia. Exemplum sufficiat unum. Pseudo-Athanasius h. e. scriptor disputationis cum Ario Athanasii nomine insignitae dicitur negare Pauli textum ad Christum referri. Atqui dissertis verbis et magna contentione Pseudo-Athanasius ille affirmat totum id, quod a Wetstenio dicitur negare. Dialogus inter Athanasium et Arium n. 20. 21. ita habet. « Athan. Unitatem dominationis, quam habet dominicus homo cum Deo Verbo, etiam Apostolus Paulus sincerissime significavit dicendo: quorum Patres et ex quibus est Christus secundum carnem, existens super omnia Deus in saecula Amen (1). *Vides, quod novit Apostolus Deum super omnia illum, qui est ex semine David?* Arius: Non vereris Deum super omnia dicere hominem? Athanas.: *Paulus non est veritus, neque ego vereor, quoniam video aliquatenus Dei oeconomiam.* Arius: *Qualem oeconomiam?* Athanas.: *De inhumanatione Dei universorum.* Arius: *Inhumanationem Verbi et ego confiteor, esse vero super omnia Deum illum, qui crucifixus est, vereor dicere » (2). Iam vero Wetste-*

(1) Ἐξ ὧν ὁ Χριστός το κατά σαρκά ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν. Ita omisso verbo εὐλογητός textum Pauli recitat auctor dialogi, ut punctum post nomen σαρκά nullo modo locum habere possit.

(2) Quomodo Arius ipse locum Pauli interpretatus fuerit, ex ficta hac disputatione discere non possumus. Auctor inducit haeticum, qui verba Apostoli non quidem aliqua alia interpunctione ad Deum Patrem referat, sed qui in angustias redactus et ad claram Pauli doctrinam responsionem nullam reperiens sua tamen in pervicacia persistat.

nus ultima haec verba, quae sunt Arii, sola describit tamquam Athanasii, illisque conficit, auctorem huius dialogi sensisse, textum Pauli non posse referri ad Christum. Bonam hominis fidem quisque indicabit.

Ad generalem confutationem non solum Wetstenii sed etiam Griesbachii et Scholzii necessaria est declaratio doctrinae PP. de appellatione *Dei super omnia*. Super omnia Deus ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός dici potest dupliciter, a) *essentialiter* ita ut significetur attributum *absolutum* eminentiae Dei et excellentiae super omnia, quae sunt vel concipi possunt. Haec ὑπερουσία sive supereminentia, sicut omnia absoluta, non est propria uni personae prae altera nec proinde distinguens unam ab altera, sed est attributum realiter commune tribus, qui sunt unus Deus super omnia. Hoc sensu Paulus Rom. IX. 5. et omnes Patres catholici hunc locum interpretantes Iesum Christum dicunt « Deum super omnia benedictum in saecula. » b) Hoc praedicatum ὁ ἐπὶ πάντων θεός potest intelligi *relative* ad intra, ut significetur relatio principii, quod non est ex principio (*ἀναρχός*) et quod est fons et principium omnium processionum ad intra. Hoc altero sensu doctores aliqui, ubi agunt de distinctione inter Patrem et Filium, Patri adscribunt tamquam proprium characterem distinguentem, quod est Deus ὁ ἐπὶ πάντων, Deus super omnia. In nullo autem ex hisce locis, ubi ita loquuntur, citant textum Rom. IX. 5. de quo nos agimus, nec illum etiam prae oculis habent. Hoc ultimam inde manifestum est, quod, qui hoc modo Patri tribuunt ad distinctionem a Filio esse « Deum super omnia, » iidem ipsi affirmant, in testimonio memorato Pauli Filium Iesum Christum appellari « Deum super omnia, » et inde haeticos refellunt negantes Christi aequalem et unam cum Patre divinitatem. Ita Athanasius, Basilium, Gregorius Nyssenius (1).

(1) Si PP. in assignando hoc personali characteri Dei Patris aliquem textum Scripturae verbo tenus prae oculis haberant, is potius est Eph. IV. 6. ubi Pater dicitur εἰς θεός καὶ πατὴρ πάντων ὁ ἐπὶ πάντων. Vide Athanas. ep. 1. ad Serapion. n. 28. Ceterum non est necesse, ut verba ipsa desumpta sint ex Scripturis, quoniam res et doctrina, quam verbis illis PP. expressam volunt, evidenter in Scriptura continetur, quod so-

Hisce positis facile patet, quid sit sentiendum de Wetstenii citationibus. Imprimis apud PP. orthodoxos, quos adfert, nihil omnino aliud reperire est, quam quod Patrem dicunt in distinctione a Filio *τον επι παντων Θεον*, vel aliquando etiam negant, hunc characterem prout proprius est Patris atque ad intra relatio principii absque principio, convenire Filio. Ita Pseudo-Ignatius ep. ad Philipp. n. 7; ad Tarsens. n. 2. 5; Constitutiones apost. l. VI. c. 26; Athanasius ad Constant. n. 17; Basilius ep. 38. n. 4. T. III. ed. Maur. p. 117; (1) Gregor. Nyssenus cont. Apol-

lius Patris est *ἄνωμα*, ut sit sine principio et sit principium, ex quo per generationem et processionem duae sunt reliquae personae. Ad hoc ipsum *ἄνωμα* declarandum pertinet modus loquendi Scripturas a PP. repetitus frequentissime, quo commemoratis duabus personis cum aliqua distinctione dicuntur « omnia esse *ex Patre per Filium*, » tamque Pater personaliter *Deus*, Filius vero *Dominus* appellatur 1. Cor. VIII. 6. XII. 4-6.; Eph. IV. 5. 6. etc. « Pietatis doctrina, ut sciamus unum Deum ingentium Patrem, unum genitum Dominum, Filium, qui Deus quidem appellatur, quando per se et seorsim dicitur, Dominus autem, quando cum Patre nominatur; illud propter naturam, hoc propter unitatem principii » *το μὲν δια τῆς φύσεως, τὸ δὲ δια τῆς μοναρχίας*. Gregor. Naz. or. 25. al. 23. n. 15. Vide his gemina apud Tertull. c. Prax. c. 13.; Hilar. de Trin. l. VIII. n. 35-37; Basil. ep. 8. al. 141. n. 3.; Chrysost. in 1. Cor. hom. 20. n. 3.; de Incompreh. h. 5. n. 1. 2.; Theodoret. in 1. Cor. VIII. 6. cf. Origen. in Luc. hom. 8. T. III. p. 941. Ad analogiam huius modi loquendi biblicae et ecclesiasticae igitur, quo dicitur « Pater Deus ex quo omnia, Filius Dominus per quem omnia, » poterant Patres praedicatum « super omnia Deus » *hypostatico* accipere ut characterem Patris, quin ad singularem textum respicerent, ubi Pater appellatur Deus super omnia; certissime vero non respuerunt ad Rom. IX. 5. quia illic *non hypostatico* Patrem sed *essentialiter* (*ὁμοουσιος*) Filium Iesum Christum « super omnia Deum » praedicari, communi consensione docent.

(1) Est haec epistola Basilii idem ille liber, qui legitur inter Opp. Gregor. Nyss. inscriptus: De differentia essentiae et hypostasis. Verba Basilii placet adscribere, quia sensum exprimitur eorum Patrum ab adversario citatorum. « Qui est super omnia Deus, exortem habet characterem (*γνωρισμα* notionem dicunt scholae) suae hypostaseos, quod esse Patrem et subsistere nulla ex causa (*ἰκ μηδεμιαν αἰτιας*, quod scilicet non procedit ex principio, sed ipse est principium sine principio) solus habet. » Ita personaliter etiam in commentario in Isaiam qui Basilio tribuitur (vide Maranum in Vita Basilii c. 42), Pater dicitur *ὁ επι παντων Θεος*; in Is. XIII. 8. Opp. Basil. T. I. Append. p. 579.

linar. n. 77. (Galland. T. VI. p. 575.). Reliqui duo orthodoxi citati a Wetstenio Epiphanius haeres. 57. n. 9. T. I. p. 487. et Pseudo-Athanasius in disput. cont. Arium n. 20. 21. clarissime verba Pauli ad Christum pertinere affirmant, contra ac adversarius eis affingit.

Supersunt haeretici. Neque ex his ipsis ullum potuit reperire Wetstenius, qui ausus sit affirmare verba Pauli non de Christo sed de Deo Patre intelligi debere, atque adeo aliam textus interpunctionem supposuerit. Noetiani apud Hippolytum n. 2. maxime contendunt, ipsum Christum a Paulo dici « Deum super omnia; » errant vero inde concludendo, nullam esse neque personae distinctionem inter Christum Filium et Deum Patrem. Neque Eunomius (apud Nyssenum T. II. p. 63.) neque Eusebius (contr. Marcell. l. I. c. 20. n. 9; l. II. c. 23.) verbum ullum habent de textu nostro Rom. IX. 5, sed simpliciter affirmant solum Patrem esse Deum super omnia, quae sententia, ut ostendimus, nullatenus probat, eos in hoc textu Paulino praedicatum *super omnia Deus* ad Deum Patrem et non ad Christum retulisse. Quamvis enim Eunomius praedicatum super omnia Deus sensu catholico intellectum Christo certissime negaret (de Eusebii fide, orthodoxane fuerit post Cone. Nicaenum an Ariana aut Semiariana, his est inter eruditos) (1), non tamen Eunomianis deerat fraus et impudentia, quae etiam huiusmodi dicta penes vulgus cum sua haeresi componerent fatendo Christum et nomine tenus Deum esse et esse super omnia cetera creata. Magis adhuc mirum, quod Wetstenium non puduerit appellare ad Iulianum Apostatam. Nihilominus videamus, quid ille tandem proferat. Asserit Iulianus, nullum Evangelistam praeter Ioannem neque etiam Paulum unquam praedicasse Christum Deum. Quid

(1) De fide Eusebii consule Petav. Trin. l. I. c. 11; Maranum Divin. D. N. I. Ch. l. IV. c. 27. 28; Henric. Valesium in Praefat. ad edit. H. E. Eusebii. Ceteram Eusebii ipse contra Marcell. l. I. c. 11. Filium dicit *καὶ καρὸν καὶ σωτηρὰ καὶ θεὸν τοῦ ἁλόν*, et Histor. Eccl. l. VIII. c. 11 martyres Phrygiae laudat, quos persecutores igne combusserunt « Deum super omnia Christum collaudantes » *τον επι παντων Θεον Χριστον επιβουλομενους*, in quo loco Wetstenius ex mera conjectura et sine ulla ratione asserit vocem *Χριστον* interpolatam esse.

iam Cyrillus? S. Doctor ne suspicatur quidem, Iulianum Rom. IX. 5. legisse in codicibus aliter intersectum, sed supponit, hunc Apostoli locum ab eo vel non lectum vel dissimulatum fuisse. Hinc appellans ad Rom. IX. 5. « clarum et minime anceps, » ait, testimonium in promptu esse, quo Apostolus Christum dixit Deum et Deum super omnia benedictum in saecula, contr. Iul. l. X. Opp. T. VI. p. 327-329.

Nunc fiat etiam iudicium de critica nota non modo a Griesbach sed etiam a I. M. Scholz (catholico) subiecta ad Rom. IX. 5. in editione N. T. Pro hac interpunctione: « ex quibus est Christus secundum carnem. Qui est super omnia Deus benedictus in saecula, » testes sunt, inquit, « multi Patres, qui Christum τον επι παντων θεον appellari posse negant. » Atqui ex demonstratis nec multi nec pauci Patres umquam aut illam interpunctionem noverunt aut comma hoc Paulinum ad alium quam ad Christum referri posse censuerunt. Immo auctor qq. ex V. et N. T. genuinam lectionem probat optime argumento etiam interno. « Sed forte ad Patris personam pertinere dicatur? Sed hoc loco nulla est paterni nominis mentio, ideoque si de Christo dictum negatur, persona cui competat, detur. Quare autem Christo non competat, cuius nomini coelestia, terrestria et inferna genuflectunt? Hoc est super omnia esse Deum; praeter haec enim nulla sunt » (inter Opp. August. T. III. append. p. 68.).

Postremo adversarii inter Codd. magno numero examinatos (ultra 250.) proferunt quinque aut sex saeculi XII et ne hos quidem inter se consentientes, ubi punctum in aliis aliter figitur. Sed haec quid valent?

III. Reliquum est, ut animadversionem criticam recentis theologi catholici examinemus. Defendit is utique cum omnibus Catholicis, in textu nostro Christum praedicari Deum super omnia; simul vero affirmat, hanc verborum Pauli significationem et relationem ad Christum, sicut nunc eam impugnant Rationalistae, ita iam a ss. Patribus quamvis ex longe aliis rationibus polemicis in dubium vocatam fuisse. « Etiam Patrum interpretatio (huius commatis Paulini) ambigua est, inquit; potest tamen adverti, Patres ab initio

consuetae interpretationi de Christo adhaesisse. Sed abusus Patripassianorum, qui imprimis ex hoc etiam textu omnimodam et personalem identitatem Christi ac Patris demonstrare conabantur, causa deinceps fuit, ut plures Patres posteriores, Origenes, Athanasius, Basilus, Gregorius Nysenus illam interpretationem (de Christo) *penitus desererent* et incisum *ὁ ὢν ἐπι παντων θεος* de Deo absolute spectato vel de Patre explicarent. » (Dr. I. Kuhn de Trin. p. 76. Tübingae 1857.).

Hic primo statim intuitu mirum est, quomodo controversia cum Patripassianis permovisse dicatur Patres ad amplectendam aliam interpretationem, cum videamus eos, qui data opera et imprimis Patripassianos distinctionem divinarum personarum negantes oppugnarunt, verba Pauli in hisce ipsis disputationibus dissertissime ad Christum retulisse, ut Hippolytum cont. Noetum n. 6, Tertullianum cont. Prax. c. 13. 15, Novatianum de Trin. c. 13. 30, Dionysium Alex. cont. Paul. Samos. p. 248, Epiphanium in confutatione Noctianorum haeres. 57. n. 9. Contra vero nominantur nobis Patres, quorum non unicum quidem sed certe praecipuum bellum fuit cum haeresi Ariana Patripassiano errori directe opposita, atque hi necessitate oppugnandi Patripassianos adacti fuisse dicuntur, ut Christum super omnia Deum a Paulo praedicari negarent. Mira deinde videtur etiam distinctio inter Patres *ab initio* usque ad controversiam cum Patripassianis, qui locum Pauli intellexerint de Christo, et inter Patres inde ab exorta disputatione contra hanc haeresim, qui posteriores cooperint ab ea interpretatione deflectere. Disputatio cum haereticis Patripassianis saeculo saltem III° ineunte invaluit (1), quare nescio quomodo ad-

(1) In Ioannis Antiocheni Collectione canonum apostolicorum legitur sub numero 51. canon superadditus, ubi iam Simoni Mago non quidem Patripassianismus (doceta enim erat), sed confusio trium personarum adscribitur, qualis fuit deinde haeresis Praxaeae, Noeti, Sabellii. « Nostris temporibus (ita inducuntur loquentes Apostoli) Simon Magus evanget... *αὐτὸν τρινομίον* blasphemans esse Deum » *ἐνὰ τρισσοῦτον εἶναι φλασάρχαι* τον θεον (vide Cotelier. PP. App. T. I. p. 468). Idem significat Irenaeus l. I. c. 23. al. 20. coll. l. II. c. 9., et ex eo Theodoretus haeretic. fabul. l. I. §. 1. Se ipsum impostor aiebat esse *super omnia Deum*, qui ad Samaritanas

verti potuerit, Patres hac aetate antiquiores textum Pauli de Christo, posteriores de Deo Patre interpretatos esse. Certe ex illis quadraginta circiter doctoribus, quos testes dissertos citavimus pro interpretatione de Christo, nullus est hac cum Patripassianis controversia antiquior, si Irenaeum forte demas, nec facile erit in monumentis nobis reliquis reperire plures antiquiores, qui loci Paulini expressam mentionem fecerint. Sine dubio etiam antiquiores locum de Christo intellexerunt, hoc vero non ex dissertis eorum testimoniis, sed aliunde et ex consensu universali Patrum sequentium maxime colligimus.

Porro Patres illi quatuor, qui nominatim asseruntur penitus discessisse a genuina interpretatione verborum Pauli, eaque non ad Christum sed ad Patrem retulisse, quo efficacius Patripassianis occurrerent, Origenes, Athanasius, Basilius, Nyssenus numquam Pauli testimonium expresse citasse reperiuntur nisi ita, ut illud dissertissime non de Patre sed de Christo interpretati sint.

Legatur quaeso Origenes in comment. ad Rom. IX. 5. (T. IV. p. 612.), ubi inter cetera praeclara haec etiam habet. « Miror, quomodo quidam... negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo aperte Christus super omnia Deus esse perhibetur? . . . Est ergo Christus Deus super omnia » (1).

Athanasius orat. I. cont. Arian. n. 11; orat. IV. n. 1; ad Serapion. ep. II. n. 2; ad Epictet. n. 10. ubique appellat ad Rom. IX. 5, ut inde probet divinitatem Iesu Christi. « Quomodo Paulus, inquit ad Epictetum, si Verbum in carne non erat, Romanis scripsit: ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula amen? Quapropter qui hucusque negabant eum, qui crucifixus est, esse Deum, iam se errasse fateantur. »

tamquam Pater, ad Indaeos ut Filius, ad alias gentes ut Spiritus Sanctus adveniret.

(1) Graecus textus horum commentariorum non exstat quidem; quae tamen eumque supponatur Ruñni interpolatio et correctio, ea certe non potuit esse tanta, ut totam seriem disputationis transverterit.

Basilius cont. Eunom. l. IV. n. 2. ad demonstrandam divinam naturam Christi unam cum natura Patris inter alia testimonia Scripturae affert etiam ultimum incisum Rom. IX. 5. ne suspicatus quidem, illud a quoquam non ad Christum sed ad Deum Patrem referri posse. « Omnem ipsorum contentionem excludunt divinae Scripturae, cum Moyses quidem clamat de Filio: *qui est, misit me*; et Evangelium: *in principio erat Verbum*...; et in Apocalypsi: *qui est, et erat, et venturus est*; et Paulus: *qui cum sit splendor gloriae*; et qui cum in forma Dei esset; et rursus *qui est super omnia Deus benedictus*. »

Gregorius. Nyss. cont. Eunom. l. X. T. II. p. 265. inter testimonia pro divinitate Christi, quae dicit in ore omnium versari, hoc nostrum Rom. IX. 5. primo loco ponit. « Neque Pauli dicta maiori subtilitate adscribere necessarium arbitror, ut quae propemodum in ore omnium versentur; quippe qui Dominum (Iesum Christum) non solum Deum sed Deum magnum et *super omnia Deum appellat*, ad Romanos quidem scribens: quorum Patres et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula; ad discipulum vero suum Titum scribit: secundum adventum magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi; ad Timotheum vero aperte clamat, quod Deus apparuit in carne (1)... Undequaque ergo demonstratum est, unigenitum Deum esse (proprio et pleno sensu) Deum » θεον ειναι τον μονογενη θεον.

(1) Insigni hoc testimonio ex 1. Tim. III. 16. usi non sumus in thesi VI. ubi de *disserta* appellatione Dei egimus, quia lectio: « Deus manifestatus est in carne, » non est certa. Sunt videlicet tres celebres criticorum disputationibus lectiones variae huius loci pietatis sacramentorum, quod manifestatum est in carne; » quae est lectio nostrae Vulgatae cum Codd. latinis ac PP. latinis communi consensu. Codices et Patres graeci habent alii θεος ἱερουργηθη ἐν σαρκι, alii ὁς ἱερουργηθη ἐν σαρκι, alibi sed rarissime et forte non omnino certo ὁ ἱερουργηθη ἐν σαρκι. Notae sunt lites olim valde acres in natione criticorum, utrum in Cod. A. exstet aut prima manu exstiterit ΟΞ an ΘΞ (Cod. Vatic. B. hic mancus est, sed Sinaiticus Tischendorfii qui censetur geminus Vaticano, habet ΟΞ). Apparet autem, quam pronus in Codd. fuerit transitus ex ΟΞ in ΘΞ et vicissim.

Constat igitur evidenter, nec Patres quatuor nominatos a Professore Tubingensi, nec alios ullos veram textus Paulini interpretationem et relationem ad Christum super omnia Deum unquam deseruisse ob rationes polemicas, ac veluti fatigatos Patripassianorum obiectionibus. Patripassianis longe aliter occurrunt Patres. Declarant enim, praedicatum ἐπι παντων θεος; hoc loco esse absolutum adeoque commune Patri et Filio, enuntiari itaque de Filio divinitatem et eminentiam super omnia creata, quae aequalis est Patri (ita e. g. Origenes et PP. scribentes ad Paulum Samosatenum); porro argumentantur (ut Hippolytus et Epiphanius), Filium esse super omnia Deum ita, ut omnia habeat communicata a Patre; unde non est consequens, ut Noetiani putabant, quod, si Filius est super omnia Deus, eo ipso Pater et Filius non modo unum sint sed etiam unus.

SECTIO II.

DE FILII DEI NATURA ASSUMPTA

THESIS X.

Christus verus homo.

« Christum Iesum, quem verum Deum Deique Filium esse hucusque » demonstravimus, esse etiam vere hominem tam manifesto constat, ut » in dubium vocari non possit, quin et universa oeconomia christiana » subvertatur et principia probentur, quibus admissis non modo veritas » theologica sed universim historiae et empiricae certitudo pariter labetur » facietur. »

I. Non solum Iesus Christus seipsum et ipsum Apostoli appellant hominem, virum, Filium hominis; non solum ostendunt, eum esse secundum Adam et hominem tam vere, quam homo fuerit primus Adam Rom. V. 15. sqq.; 1. Cor. XV. 21., quam vere homines sint, quorum ipse est mediator homo Christus Iesus 1. Tim. II. 5; sed etiam tota vita Iesu Christi, quae dixit, egit, passus est (cf. s. Iren. l. III. c. 22. n. 1-3) inde a suo conceptu usque ad mortem, sepulturam, resurrectionem, eaque ipsa, quae ad resurrectionis veritatem confirmandam secuta sunt, tam evidenter Christum vere hominem esse demonstrant, ut merito Patres adversus doctetas non sine indignatione exclament, consequens fore, ut Christo neque spiritalem naturam sibi asserenti iam credere possimus, atque ita omnia ad merum lusum et mendacium intolerabili blasphemia revocentur. « Vani sunt, qui putative eum dicunt apparuisse; non enim putative haec sed in substantia veritatis fiebant. Si autem cum homo non esset, apparebat homo; neque quod vere erat (et quod doctetae concedebant), perseveravit h. e. Dei spiritus, neque veritas quaedam erat in eo; non enim illud erat, quod videbatur » (et manifesto voluit videri ac credi) Iren. V. c. 1. cf. IV. c. 33. n. 5; Ignat. ad Smyrn. n. 2; Tertull. de carne Christi; cont. Mare. l. III; Epiphani. haeres. 77. n. 25; August. l. qq. 83. q. 14.

Sicut theologiae cum infinita veracitate, sapientia, bonitate Dei doctetismus et generatim negatio humanae natu-